

ΚΑΙΡΟΣ

Εἰς τὴν αὐλικὴν ἐθιμοτυπίαν τῶν Βυζαντινῶν βασιλείων κατὰ τὴν λεγομένην προέλευσιν, ὅτε ὁ βασιλεὺς μετὰ πομπῶδους λαϊκῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς παρατάξεως μετέβαιεν εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν εἰς ὠρισμένας μεγάλας τῆς ἐκκλησίας ἑορτάς, ὑπῆρχε καὶ ἡ ἐξῆς διάταξις. Ὁ βασιλεὺς ἐξερχόμενος ἐκ τῶν ἰδιαιτέρων δωμάτων του τὴν καθιερωμένην ὥραν τῆς πρωίας ἀκολουθοῦσε ὠρισμένην κατεύθυνσιν διὰ μέσου τῶν πολυδαϊδάλων ἀνακτόρων, τὰ ὅποια μὲ τὸν κεντρικὸν ναὸν καὶ τὰ πολλὰ παρεκκλήσια καὶ τὰς ἐκασταχοῦ ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν διαδρόμων ἀγιογραφίας ἐπαρουσίαζαν μορφὴν μοναστηριακὴν. Εἰσήρχετο πρῶτον εἰς τὸ παρεκκλήσιον τῆς Θεοτόκου, κατόπιν εἰς τὸ εὐκτήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἔπειτα δὲ εἰς τὸν βαπτιστήρα διὰ τὴν προσκυνήσιν ἐδαφιαίως καὶ τὴν ἀνάψιν κεραία. Ἐκ τοῦ βαπτιστήρος μετέβαιεν εἰς τὸν ναὸν τοῦ πρωτομάρτυρος Στεφάνου διὰ τὴν προσκυνήσιν τὸν πολύτιμον τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου σταυρόν, ἐξερχόμενος δὲ ἐντεῦθεν εἰσήρχετο εἰς τὸ λεγόμενον παλάτιον τῆς Δάφνης, ἰδιαίτερον διαμέρισμα τῶν ἀνακτόρων, καὶ ἐπερίμενε, καθὼς λέγει Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος ἐν τῇ Ἐκθέσει τῆς βασιλείου τάξεως, «τὸν καιρόν, ἡγοῦν τὸν ρεφερενδάριον φέροντα τὸ μανδᾶτον ἀπὸ τοῦ πατριάρχου περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως¹». Μετὰ δὲ τὴν ἀφίξιν αὐτοῦ ἐξήρχετο εἰς τὸ λεγόμενον οὐκτάγωνον κουβούκλιον, ὅπου ἐνεδύετο τὴν ἐπίσημον στολὴν, ἐκεῖθεν δὲ προχωρῶν μὲ τὴν συνηθισμένην ἐθιμοτυπίαν ἐξήρχετο τῶν ἀνακτόρων καὶ κατηρθύνετο εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν.

Ἡ λέξις, ἡ ὁποία θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ ἐνταῦθα, εἶναι ἡ ἐν τῷ ἀνωτέρω χωρίῳ τοῦ Πορφυρογεννήτου καιρός. Καὶ ποῖον μὲν ἦτο τὸ ἔργον τοῦ καιροῦ μᾶς τὸ λέγει ὁ ἴδιος ἐπεξηγῶν διὰ τοῦ ρεφερενδάριου, ὅπερ ἦτο τὸ ἐπίσημον ὄνομα του. Ἡ δηρησία τοῦ ρεφερενδάριου ἦτο ὄξϊμα ἐκκλησιαστικόν². Ὁ ρεφερενδάριος, ἦτοι ἀναφορεύς, ἐκ τοῦ λατινικοῦ referendum τοῦ refero, ἀπεστέλλετο ὑπὸ τοῦ πατριάρχου εἰς τὰ ἀνάκτορα διὰ τὴν διαβιβάζσιν εἰς τὸν βασιλέα εἰδήσεις καὶ τὴν φέρσιν παρ' αὐτοῦ ἀποκρίσεις. Πρὸς τούτοις καὶ «ἐκ τοῦ διαπορθμεύειν τοῖς βασιλεῦσι τὰ βουλευτέα καὶ τὰς ἀποκρίσεις αὐθις ἐκεῖθεν μεταφέρειν παλατῖνος ὠνόμασαι»³. Ἄλλὰ καὶ τὸ ὄνομα παλατῖνος γεννηθὲν ἐκ τῶν σχέσεών του πρὸς τὸ παλάτιον δὲν ἦτο

¹ Σελ. 9, 3 (Βόνν.) Πβλ. καὶ 72, 13 - 14, 109, 24 καὶ 110, 2.

² Κωδιν. Κουροπαλάτου, Περὶ ὀφφικίων σ. 4, 17 (Βόνν.)

³ Νικ. Χωνιάτης σ. 312, 20 (Βόνν.)

ἐπίσημον. Γενικώτερον δὲ ὁ ρεφερενδάριος ὄχι μόνον εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς μητροπόλεις ἦτο ἀνώτερος ὑπάλληλος τοῦ ἀρχιερέως ἀποστελλόμενος εἰς μεγάλα πρόσωπα καὶ ἄρχοντας τῆς κοινωνίας καὶ πολιτείας διὰ τὴν μεταβίβασιν εἰς αὐτοὺς μηνύματα. Τοῦτο συνάγεται ἐκ τῆς ἐρμηνείας τῶν ὀφφικίων τῆς ἐκκλησίας, τῶν ὁποίων κατὰ κανόνα δημοσιεύεται κατάλογος εἰς τὸ τέλος τοῦ Εὐχολογίου.

Πῶς δὲ ὁ ρεφερενδάριος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας εἰς τὴν ἀνωτέρω περιστασιν ὠνομάσθη καιρὸς; Ἡ πρώτη σκέψις, ἡ ὁποία φυσικὰ ἔρχεται εἰς τὸν νοῦν μας ἐκ τῶν λεγομένων τοῦ Πορφυρογεννήτου, εἶναι ὅτι ὁ ρεφερενδάριος ἐρχόμενος εἰς τὰ ἀνάκτορα ἔφερεν εἰς τὸν περιμένοντα ἐν τῇ Δάφνῃ βασιλέα τὴν εἴδησιν, ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ κατάστασις εἶναι ὀμαλὴ καὶ κανονικὴ καὶ ὅτι ἐπομένως εἶναι καιρὸς νὰ γίνῃ ἡ προέλευσις. Μᾶς εἶναι ἄγνωστον ἀπὸ πότε καὶ διὰ ποῖον λόγον ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια, ἡ κατόπιν ἀπλῶς τυπικὸν χαρακτῆρα προσλαβοῦσα, νὰ περιμένῃ ὁ βασιλεὺς εἴδησιν ἐκ μέρους τοῦ πατριάρχου, ἂν τὰ τῆς ἐκκλησίας πράγματα καὶ εἰδικώτερον τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν ὑποδοχὴν του εὐρίσκωνται εἰς καλὴν κατάστασιν, καὶ μετὰ τὴν ἀφιξίν αὐτῆς νὰ προχωρῇ εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν. Ἄλλως τε καὶ δὲν μᾶς εἶναι ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀπαραίτητος ἡ γνώσις τοῦ πράγματος. Ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ δεχθῶμεν, εἶναι ὅτι ὁ ρεφερενδάριος ὠνομάσθη καιρὸς ἢ ὅτι ἡ ἀφιξίς του ἀπλῶς εἰς τὰ ἀνάκτορα ἐσήμαινε τὸν κατάλληλον χρόνον νὰ προχωρήσῃ ἡ προέλευσις ἢ ἀπὸ κάποια τυπικὴν φράσιν, τὴν ὁποίαν παρουσιαζόμενος ἔλεγε καὶ ἡ ὁποία περιεῖχε τὴν λέξιν καιρὸς. Ἡ πρώτη ὑπόθεσις δὲν ἤμπορεῖ νὰ στηρικθῇ εὐκόλα, διότι δὲν ὑπάρχει κανὲν ἄλλο ἀνάλογον παράδειγμα. Ὑπολείπεται λοιπὸν νὰ δεχθῶμεν τὴν δευτέραν ἐρμηνείαν. Καὶ ποία μὲν ἦτο ἡ φράσις, τὴν ὁποίαν ἔλεγε, δυστυχῶς δὲν μαρτυρεῖται, τὴν ἔλλειψιν ὅμως αὐτὴν ἠμποροῦμεν ν' ἀναπληρώσωμεν ἀπὸ ἄλλην τυπικὴν διάταξιν τῆς ἐκκλησίας, ἡ ὁποία καὶ σήμερον ἰσχύει. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ἡ βασιλείος τάξις τῆς προελεύσεως εἶχεν εἰς τὰ περισσότερα σημεῖα τῆς χαρακτῆρα ἐκκλησιαστικῆς διατάξεως.

Σήμερον εἰς τὴν ἐκκλησίαν γίνεται τὸ ἐξῆς. Πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς λειτουργίας, ὅτε ὁ χορὸς τῶν ψαλτῶν πλησιάζει εἰς τὸ τέλος τῆς δοξολογίας, γίνεται ἡ ἐπομένη στιχομυθία μεταξὺ διακόνου καὶ ἱερέως παρὰ τὴν ἁγίαν τράπεζαν ἢ διακόνου καὶ ἀρχιερέως ἐπὶ τοῦ θρόνου ἱσταμένου καὶ ὑπὸ τοῦ κλήρου περιστοιχιζομένου.

Διάκονος— *Καιρὸς τοῦ ποιῆσαι τῷ Κυρίῳ, εὐλόγησον, δέσποτα ἄγιε.*

Ἱερεὺς— *Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν πάντοτε νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.*

Διάκονος— *Ἐνῆξαι ὑπὲρ ἐμοῦ, δέσποτα ἄγιε.*

Ἱερεὺς— *Κατευθῆναι Κύριος τὰ διαβήματά σου εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν*

Διάκονος— *Μνήσθητί μου, δέσποτα ἄγιε.*

Ἱερεὺς — Τῆς διακονίας σου μνησθεῖη Κύριος ὁ Θεὸς ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ πάντοτε νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Μετὰ ταῦτα ὁ διάκονος ἀσπαζόμενος τὴν ἁγίαν τράπεζαν καὶ τὴν χεῖρα τοῦ ἱερέως ἐξέρχεται πρὸ τῆς ὥραίας πύλης καὶ ἐκφωνεῖ «εὐλόγησον Δέσποτα», ὁ δὲ ἱερεὺς ἔσωθεν τοῦ ἱεροῦ βήματος καὶ παρὰ τὴν ἁγίαν τράπεζαν, ἐπὶ τῆς ὁποίας σχηματίζει τὸ σχῆμα σταυροῦ διὰ τοῦ εὐαγγελίου, ἐκφωνεῖ «εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κτλ.», τοιουτοτρόπως δὲ ἀρχίζει ἡ λειτουργία. Ἡ φράσις «καιρὸς τοῦ ποιῆσαι τῷ Κυρίῳ» εἶναι ἀπὸ τοὺς Ψαλμοὺς τοῦ Δαβὶδ¹, ἡ δὲ σημασία τῆς ἐννοουμένου τοῦ ἐστὶ καθὼς πιστοῦται ἐκ τῶν ἀκολουθῶν λεγομένων καὶ γινομένων εἶναι ὅτι εἶναι καιρὸς νὰ ἐκτελέσωμεν ἢ μᾶλλον νὰ ἐκτελέσης τὰ πρὸς τὸν Κύριον καθήκοντά σου, δηλαδή εἶναι καιρὸς νὰ ἀρχίσῃς τὴν θεῖαν λειτουργίαν.

Δύναται λοιπὸν νὰ νομισθῇ πιθανώτατον ὅτι ὁ ρεφερενδάριος παρουσιαζόμενος εἰς τὸν ἐν τῇ Δάφνῃ περιμένοντα βασιλέα ἀντὶ ἄλλης ἀναφορᾶς ἔλεγε τὴν φράσιν «καιρὸς τοῦ ποιῆσαι τῷ Κυρίῳ», διὰ τῆς ὁποίας ἐδήλωνεν ὅτι τὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως ἔχουν καλῶς καὶ ὅτι δύναται νὰ προχωρήσῃ ὁ βασιλεὺς διὰ νὰ ἐκτελέσῃ τὰ πρὸς τὸν Κύριον καθήκοντά του. Ὅπως δὲ καὶ σήμερα, ὅταν κάποιος συνηθίζῃ νὰ ἐπαναλαμβάνῃ συχνὰ μίαν λέξιν, αὕτη ὀλίγον κατ' ὀλίγον καθίσταται χαρακτηριστικὸν γνώρισμά του καὶ μεταβάλλεται εἰς ἐπώνυμον κατ' ἀρχὰς μὲν σκωπτικόν, ἔπειτα δὲ καὶ σταθερὸν πολλάκις², τὸ ἴδιον συνέβη καὶ εἰς τὴν προκειμένην περίστασιν. Ὁ ρεφερενδάριος ὀνομάσθη καιρὸς διὰ τὴν σταθερῶς λεγομένην τυπικὴν φράσιν «καιρὸς τοῦ ποιῆσαι τῷ Κυρίῳ», ἀποβαλοῦσα δὲ κατὰ μικρὸν ἡ λέξις τὸν σκωπτικὸν χαρακτῆρα ἐπεκράτησεν ὡς δημῶδης ὀνομασία του, ὅπως ὀνομάσθη καὶ παλατινός, διότι συχνὰ μετέβαινεν εἰς τὸ παλάτι. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὑπάρχει διαφορὰ εἰς τὴν σημασιολογικὴν χρῆσιν τῶν δύο λέξεων, ὅτι τὸ μὲν παλατινός εἶχε σημασίαν γενικωτέραν, ἐνῶ τὸ καιρὸς ἐλέγετο εἰδικῶς μόνον εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν τῆς προελεύσεως. Ὅτι τὴν ἀναφέρει ὁ Πορφυρογέννητος ἄνευ σκωπτικῆς πλέον ἐννοίας, τοῦτο μαρτυρεῖ ὅτι εἶχεν ἐπικρατήσει κοινῶς ἡ λέξις, ἔπειδὴ ὅμως δὲν ἦτο καὶ τὸ ἐπίσημον ὄνομα τοῦ ὀφφικιαλίου τούτου, σπεύδει ἀμέσως ὁ συγγραφεὺς νὰ ἐπιφέρῃ καὶ τοῦτο ὡς ἐπεξήγησιν «ἡγουν τὸν ρεφερενδάριον».

Ἄν ἡ ἐρμηνεία αὕτη εἶναι ἡ πιθανωτέρα καὶ φυσικωτέρα, καθὼς ἡμεῖς νομίζομεν, εὐκόλως ἐξηγεῖται καὶ τὸ κατὰ τὸν 12^{ον} αἰῶνα ἀπαντῶν σταθερὸν ἐπώνυμον Καιρὸς ἀνδρὸς καταγομένου ἐξ Εὐβοίας καὶ φίλου ἐπιστηθίου τοῦ

¹ 118, 126.

² Γ. Χατζιδάκι, Μεσαιωνικά καὶ Νέα Ἑλληνικά 2, 61.

μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀπευθύνεται μία τῶν σωζομένων ἐπιστολῶν του¹.

Ἡ λέξις *καιρὸς* ἔλαβεν ἔπειτα καὶ σημασιολογικὴν ἐξέλιξιν ἀρκετὰ περιεργον. Ὑπάρχει εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν γλῶσσαν ἡ φράσις *παῖρνω καιρὸ* λεγομένη ἐπὶ τῶν ἱερατικῶν προσώπων, τὰ ὅποια προκειμένου νὰ ἱεουργήσουν ὀφείλουν ἀπαραιτήτως νὰ κάμουν τὸ ἔξῃς. Ὁ μὲν ἱερεὺς καὶ ὁ διάκονος μαζί πρέπει νὰ λάβουν τρόπον τινὰ τὴν ἄδειαν τοῦ προϊσταμένου ἀρχιερέως κάμνοντες πρὸ αὐτοῦ γονυκλισίαν καὶ ἀσπαζόμενοι τὴν δεξιάν του, ὅστις τοὺς εὐλογεῖ, καὶ κατόπιν ἀπαγγέλλοντες σιγανῇ τῇ φωνῇ πρὸ τῆς ὥραίας πύλης ὠρισμένας εὐχὰς καὶ τροπάρια ἀσπάζονται κατὰ σειρὰν τὰς λεγομένας δεσποτικὰς εἰκόνας τοῦ εἰκονοστασίου, εἶτα δὲ εἰσερχόμενοι εἰς τὸ ἱερὸν βῆμα καὶ ἀσπαζόμενοι τὴν ἁγίαν τράπεζαν ἐνδύονται τὰς ἱερατικὰς στολὰς καὶ ἀρχίζουν ἔπειτα τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀκολουθίαν. Ἐὰν δὲν προΐσταται τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας ἀρχιερεὺς, κάμνουν γονυκλισίαν πρὸ τοῦ λεγομένου δεσποτικοῦ θρόνου, ὅπου ὑπάρχει ἡ εἰκὼν τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ ἐν περιβολῇ ἀρχιερατικῇ, καὶ ἀκολουθοῦν κατόπιν τὴν ἀνωτέρω τάξιν. Ὁ δὲ ἀρχιερεὺς κατερχόμενος ἀπὸ τὸν θρόνον, εἰς τὸν ὁποῖον στέκεται χοροστατῶν, μεταβαίνει πρὸ τῆς ὥραίας πύλης καὶ ἀκολουθεῖ τὴν ἴδιαν τάξιν. Γενικῶς δὲ εἰς κάθε περίστασιν ἐκκλησιαστικῆς τελετῆς εἶτε ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἶτε ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας ὁ ἱερεὺς καὶ ὁ διάκονος παρόντος ἀρχιερέως ὀφείλουν νὰ κάμουν γονυκλισίαν καὶ νὰ ἀσπασθοῦν τὴν δεξιάν του καὶ κατόπιν νὰ ἐνδυθοῦν τὰς ἱερατικὰς τῶν στολὰς. Ὅμοίως καὶ ἐνταῦθα λέγεται ἡ φράσις *παῖρνω καιρὸ*. Ὅτι εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς περιστάσεις τὸ *παῖρνω καιρὸ* σημαίνει λαμβάνω τὴν ἄδειαν τοῦ προϊσταμένου τῆς ἐκκλησίας, δὲν ὑπάρχει καμμία ἀμφιβολία. Εἶναι δὲ προϊστάμενος τῆς ἐκκλησίας ὁ Χριστὸς ὁ εἰκονιζόμενος εἰς τὸν δεσποτικὸν θρόνον ἢ ὁ ἐπὶ τῆς γῆς διάδοχός του ἐπίσκοπος.

Καὶ τώρα γεννᾶται τὸ ἐρώτημα, πῶς κατήνησεν ἡ λέξις *καιρὸς* εἰς τὴν σημασίαν τῆς ἀδείας; Κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν τὸ πρᾶγμα συνέβη ὡς ἔξῃς. Ἐπειδὴ εἰς τὴν ἀνωτέρω στιχομυθίαν μεταξὺ διακόνου καὶ ἱερέως ἢ διακόνου καὶ ἀρχιερέως ἢ μὴ ὑπάρχοντος διακόνου ἱερέως καὶ ἀρχιερέως τὴν φράσιν «*καιρὸς τοῦ ποιῆσαι τῷ Κυρίῳ*» καὶ τὰς ἐπομένας ἀκολουθεῖ ἀμέσως τὸ χειροφίλημα τοῦ ἱερέως ἢ ἀρχιερέως, μετὰ τοῦτο δὲ ὁ διάκονος ἀπέρχεται εἰς τὴν ὠρισμένην θέσιν του διὰ τὰ περαιτέρω, ἤτοι φυσικὸν καὶ εὐλογον νὰ γεννηθῇ κατὰ μικρὸν ἢ ἐντύπωσις ὅτι ὀλόκληρος αὐτῇ ἡ τυπικῇ διάταξις ἰσοδυναμεῖ πρὸς ἄδειαν, τὴν ὁποῖαν ἀναγκαίως ὀφείλει νὰ ζητήσῃ ὁ διάκονος παρὰ τοῦ προϊσταμένου πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν λειτουργικῶν καθηκόντων του. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰς διαμειβομένας φράσεις πρώτη ἀκούεται ἡ λέξις *καιρὸς* καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐξαίρεται περισσύτερον ἀπὸ τὰς λοιπὰς, δὲν εἶναι παράδοξον ὅτι εἰς

¹ Εὐσταθ. Opuscula σελ. 339 ἐκδ. Tafel.

αὐτὴν εἰδικῶς περιωρίσθη ἡ ἔννοια τῆς ἀδείας, ἡ ὁποία προηγουμένως ἐδηλώνετο γενικῶς διὰ τῆς ὄλης στιχομυθίας καὶ τῆς ἐπακολουθούσης πράξεως τοῦ χειροφιλήματος. Τὴν ἐρμηνείαν αὐτὴν ἐνισχύει καὶ ἡ καθόλου εἰς τὰ μοναστήρια ἐπικρατοῦσα συνήθεια, καθ' ἣν ὁ μοναχὸς ὁ μέλλον νὰ κάμῃ τι, τὸ ὁποῖον ἔχει ἀνάγκην ἀδείας τοῦ προϊσταμένου, μετὰ τὴν σχετικὴν ἀναφορὰν ἀσπάζεται τὴν χεῖρά του, ὁ δὲ προτείνων εἰς ἀσπασμὸν αὐτὴν δηλώνει διὰ τῆς πράξεως ὅτι παρέχει τὴν ζητουμένην ἀδειαν. Οὕτω εἰς μεσαιωνικὰ κείμενα εἰς τὴν φράσιν αὐτῶ ἐὺχὴν ὑπονοουμένου ἀναγκαίως καὶ τοῦ χειροφιλήματος ἡ λέξις ἐὺχὴ κατήντησε νὰ σημαίνῃ ἀδεια¹. Σήμερα δὲ εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, ὅπου εὐρίσκει τις ἀμετάβλητον τὸ ἀπὸ τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων κατὰ παράδοσιν κληροδοτηθὲν τυπικὸν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καὶ μοναχικοῦ ἐν γένει βίου, ἡ φράσις βιάζω μετὰ νοῖα λεγομένη ἐπὶ τοῦ κανονάρχου, ἀναγνώστου καὶ καμπανάρι² τῆς ἐκκλησίας σημαίνει κάμνων γονυκλισίαν πρὸ τοῦ ἡγουμένου καὶ ἀσπαζόμενος τὴν χεῖρά του ἢ κάμνων γονυκλισίαν πρὸ τοῦ δεσποτικοῦ θρόνου ζητῶ τρόπον τινὰ νὰ λάβω τὴν ἀδειαν μέλλον νὰ ἐκτελέσω τὴν ὠρισμένην ὑπηρεσίαν μου. Ὅμοίως ἐκ τῆς πράξεως τοῦ χειροφιλήματος ὁρμώμενοι δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν καὶ τὴν λέξιν ἐὺλογία ἐπίσης εἰς τὴν σημασίαν τῆς ἀδείας. Ἦδη εἰς κείμενον μεσαιωνικὸν λέγεται «εἴ τις ἐξέλθοι τοῦ μοναστηρίου μὴ λαβὼν εὐλογίαν ἢ ἀπολυθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀρχιμανδριτοῦ μετ' εὐχῆς ἀκοινώνητος ἔστω»³. Τόσον δὲ πολὺν ἐπέδωκεν ἡ σημασία αὕτη εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, ὥστε σήμερα ἡ λέξις ἀδεια εἶναι ἄγνωστος ἐκεῖ εἰς τὸν κοινὸν λόγον, ἀντ' αὐτῆς δὲ εὐχρηστεῖ ἡ ἐὺλογία. Τοῦτο παρετήρησα καὶ ἐγώ, ὅτε πρὸ τινων ἐτῶν μετέβην ἐκεῖ πρὸς μελέτην καὶ συναγωγὴν τῶν ὄρων τοῦ μοναχικοῦ καὶ ἐκκλησιαστικοῦ βίου, μοῦ γράφει δὲ τελευταῖα ἐκεῖθεν καὶ ὁ πολῦτιμος φίλος Ἀρχιμανδριτὴς Ἀθανάσιος Παντοκρατορινός. Λέγεται λοιπὸν ζητῶ - παίρων - δίδω τὴν ἐὺλογίαν = τὴν ἀδειαν, ἡ παροχὴ δὲ τῆς ἀδείας γίνεται διὰ τῆς συνηθισμένης μετανοίας τοῦ αἰτουῦντος καὶ τοῦ χειροφιλήματος τοῦ προϊσταμένου, παρὰ τοῦ ὁποίου ζητεῖται. Καὶ περαιτέρω τὸ κάμνω μετὴν ἐὺλογίαν τοῦ γέροντος - τῆς μονῆς, ἄνευ ἐὺλογίας ἀπαγορεύεται, δὲν ἔχει ἐὺλογία, πῆγαίνε ἀπεδῶ! κττ. Μόνον εἰς τὸν γραπτὸν λόγον, ἤτοι εἰς τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα τῶν μονῶν, γίνεται χρῆσις τῆς λέξεως ἀδεια, ἀλλὰ καὶ τότε, ἐπειδὴ αὕτη εἶναι τρόπον τινὰ νεκρά, κατ' ἀπαίτησιν τοῦ ἰσχυροῦ γλωσσικοῦ συναισθήματος παρατάσσεται καὶ ἡ ἄλλη καὶ τοιουτοτρόπως λέγεται «ἀδεια καὶ ἐὺλογία τῆς ἱερᾶς μονῆς κτλ.», ἥτις στερεότυπος φράσις τίθεται εἰς ἔγγραφα, διὰ τῶν ὁποίων παρέχεται γραπτῶς

¹ Δουκάγκιος ἐν λέξει ἐὺχὴ.

² Καμπανάρις λέγεται ὁ μοναχός, ὅστις ἔχει καθήκον νὰ κτυπᾷ τὰς καμπάνας καὶ τὰ σήμαντρα τῆς ἐκκλησίας, ἐπίσης δὲ καὶ ὁ κανδηλανάπτης τοῦ ναοῦ.

³ Δουκάγκιος ἐν λέξει ἐὺλογία.

ἡ ἄδεια ἐπὶ σπουδαίων ἐπιχειρήσεων. Τὰ παραδείγματα αὐτὰ ἀποδεικνύουν ἐπαρκῶς πῶς ἐκ τῆς πράξεως πρὸ παντὸς τοῦ χειροφιλήματος κατήντησεν ἡ λέξις καιρὸς εἰς τὴν σημασίαν τῆς ἀδείας.

Ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς γλώσσης ἡ φράσις παίρνω καιρὸ εἰσήχθη καὶ εἰς τὸν κοινὸν λόγον, ὑπέστη ὅμως σημασιολογικὴν ἀλλοίωσιν πάλιν κατ' ἐπίδρασιν τῆς ἐκκλησίας. Λέγεται λ. χ. ἐν Σέρραις πῆρι καιρὸ νὰ ξ' λώνι τι τοῦ φόριμα (πῆρε καιρὸ νὰ ξηλώνεται τὸ φόρεμα) ὄχι ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ πῆρε ἄδεια, ἥτις εἶναι τελείως ἀπροσάρμοστος ἐνταῦθα, ἀλλ' ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ προσήκοντος χρόνου. Κατὰ ταῦτα ἡ φράσις ἐρμηνεύεται ὧδε, πῆρε τὸν καιρὸ νὰ ξηλώνεται τὸ φόρεμα, δηλαδὴ ἐκ τῆς πολλῆς χρήσεως ἦλθε πλέον ὁ ἀρμόζων καιρὸς νὰ ξηλωθῆ. Ἐνταῦθα ὁ προσδῶσας εἰς τὴν φράσιν τοιαύτην σημασίαν δὲν ἔλαβε καθόλου ὑπ' ὄψιν τὴν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ σημασιολογικὴν χρῆσιν της, ἀλλὰ συνεδύασεν αὐτὴν ἀπλῶς πρὸς τὴν ἐτέραν φράσιν «καιρὸς τοῦ ποιῆσαι τῷ Κυρίῳ», ἡ ὁποία πλὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς χρήσεως ἀκούεται ἐνίοτε καὶ εἰς τὸν κοινὸν λόγιον λόγον καὶ σημαίνει «ἦλθεν ὁ προσήκων χρόνος νὰ κάμωμεν τοῦτο ἢ ἐκεῖνο κτ.».

Α. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ